

circulaire

Onderwerp	Circulaire gemeenteraadsverkiezingen maart 2022
Doelstelling	Informeren en instrueren
Juridische grondslag	Kieswet en Tijdelijke wet verkiezingen covid-19
Relaties met andere circulaires	-
Ingangsdatum	1 januari 2022
Geldig tot	N.v.t.

INHOUDSOPGAVE

1. Ondersteuningsverklaringen
2. Kwetsbaarheden in het verkiezingsproces; gebruik OSV2020
3. Verklaring van voorgenomen vestiging in meerdere gemeenten
4. Britse kiezers niet langer EU-burgers
5. Aanvraag vervangende stempas ook zonder afspraak
6. Wat als kiezers hun stempas kwijt zijn of niet hebben ontvangen?
7. Toegankelijkheid
8. Inrichting stemlokalen
9. Drive-through stemlokalen
10. Locaties stemlokalen
11. Terughoudendheid met cadeautjes voor kiezers
12. Ongebruikte stembiljetten na stemming op 14 en 15 maart
13. Stemopneming toegankelijk voor belangstellenden
14. Schorsing stemopneming bij vermoeidheid tellers
15. Werkwijze ingeval van fouten in de processen-verbaal van stembureaus
16. Regels over openbaarmaking
17. Hertelling
18. Voorlichtingscampagne
19. Internationale waarnemers
20. Evaluatie
21. Informatiepunt Verkiezingen

1. ONDERSTEUNINGSVERKLARINGEN

Om mee te kunnen doen aan een gemeenteraadsverkiezing, moeten politieke groeperingen die nog niet in de raad zijn vertegenwoordigd, schriftelijke verklaringen van ondersteuning inleveren. Deze verklaringen moeten worden afgelegd door kiesgerechtigden, op het gemeentehuis. Zij geven daarmee te kennen dat zij de deelname van de desbetreffende politieke partij aan de verkiezing ondersteunen. Het vereiste aantal door de politieke partij in te leveren ondersteuningsverklaringen is:

- 10 in gemeenten waar het aantal te verdelen raadszetels minder dan 19 is;
- 20 in gemeenten waar het aantal te verdelen raadszetels 19 of meer is, maar minder dan 39;
- 30 in gemeenten waar het aantal te verdelen raadszetels 39 of meer is.

Ingevolge artikel 2 van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 moet er gedurende vier weken voorafgaand aan en op de dag van de kandidaatstelling gelegenheid zijn om een ondersteuningsverklaring af te leggen. Let op: dat is een verlenging ten opzichte van de reguliere termijn van twee weken. De dag van de kandidaatstelling is maandag 31 januari 2022. Kiezers moeten dus van maandag 3 januari tot en met maandag 31 januari 2022 een ondersteuningsverklaring kunnen afleggen. In het kader van het herstel van eventuele verzuimen moet die gelegenheid er ook zijn op woensdag 2 en donderdag 3 februari, van 9.00 tot 17.00 uur (artikel 2a van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19).

Ik benadruk dat het voor de genoemde politieke groeperingen van groot belang is dat u kiezers ruimschoots in de gelegenheid stelt om deze verklaringen af te leggen. Immers, zonder (voldoende) ondersteuningsverklaringen kunnen zij niet meedoen aan de desbetreffende gemeenteraadsverkiezing!

Werkwijze

De meeste gemeenten werken om covid-19-redenen vooral op afspraak. Het is echter belangrijk dat in voorkomende gevallen ook kiezers die zonder afspraak een ondersteuningsverklaring komen afleggen, daartoe de gelegenheid krijgen, uiteraard met inachtneming van de regels rond covid-19. Er moet in de periode waarin de verklaringen kunnen worden afgelegd, altijd deskundig personeel aanwezig zijn. Ook andere (balie)medewerkers moeten op de hoogte zijn, zodat zij kiezers op de juiste manier kunnen informeren en (eventueel) doorverwijzen. Voorts verzoek ik u om informatie over hoe de verklaringen kunnen worden afgelegd, op een makkelijk vindbare plaats op de gemeentelijke website te plaatsen, bij voorkeur voorzien van de contactgegevens van een functionaris met wie de politieke partij of kiezers desgewenst contact kunnen leggen voor het maken van een afspraak om verklaringen af te leggen.

De ondertekening van de verklaring (model H 4) wordt gedaan in het bijzijn van de burgemeester of een door deze aangewezen ambtenaar. Tevens wordt op dat moment gecontroleerd of de ondersteuner als kiezer in de gemeente is

geregistreerd. Het model voor de verklaring staat in de digitale toolkit (www.verkiezingentoolkit.nl). De kandidatenlijst die de kiezer ondersteunt, moet dezelfde zijn als de kandidatenlijst die wordt ingediend.

Iedereen die in uw gemeente is geregistreerd als kiesgerechtigde voor de gemeenteraadsverkiezing, kan een ondersteuningsverklaring afleggen. Ingevolge artikel H 4, vijfde lid, van de Kieswet mag een kiezer niet meer dan één verklaring ondertekenen. Nadat de verklaring is ondertekend en van een stempel is voorzien, geeft u deze mee aan de kiezer. Die is er zelf voor verantwoordelijk dat de verklaring terecht komt bij degene die de kandidatenlijst inlevert.

Het staat politieke partijen vrij om in de openbare ruimte (ook in de nabijheid van het gemeentehuis) burgers te vragen of zij een ondersteuningsverklaring willen afleggen, uiteraard met inachtneming van de regels rond covid-19. U kunt, bijvoorbeeld wanneer u klachten krijgt van burgers, de betrokkenen van de politieke partij verzoeken discreter te opereren en niet in het gemeentehuis mensen te benaderen. Het ronselen van de verklaringen is strafbaar: men mag geen beloftes of geld/giften aannemen of aanbieden in ruil voor de ondersteuningsverklaring (artikel Z 4, tweede lid, van de Kieswet).

2. KWETSBAARHEDEN IN HET VERKIEZINGSPROCES; GEBRUIK OSV2020

Analyse van kwetsbaarheden in het verkiezingsproces

Voorafgaand aan eerdere verkiezingen heb ik u gewezen op het risico/de dreiging van heimelijke (digitale) beïnvloeding van het verkiezingsproces. Dat doe ik hierbij opnieuw. Het is voor de betrouwbaarheid van ons verkiezingsproces van het grootste belang dat u in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen opnieuw een grondige analyse maakt van de kwetsbaarheden in de eigen organisatie en van de processen die zijn/worden ingericht voor de organisatie van de verkiezing en de berekening van de uitkomsten van de stemopneming. De Chief Information Security Officer (CISO) dient nadrukkelijk te worden betrokken bij de analyse van risico's rondom de informatiebeveiliging van de verkiezingen. Uiterlijk twee maanden voor de verkiezingen stelt de Informatiebeveiligingsdienst (IBD) van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) een factsheet aan de CISO's van gemeenten beschikbaar met actuele aandachtspunten rondom de verkiezingen van 2022. Als de uitkomsten van die analyse daartoe aanleiding geven, dient u tijdig (adequate) maatregelen te treffen om kwetsbaarheden te verminderen c.q. weg te nemen. De IBD kan u daarin adviseren. De IBD kan u bijvoorbeeld adviseren over de wijze waarop u uw digitale weerbaarheid kunt vergroten. U kunt, evenals uw CISO, bij de IBD ook terecht met vragen en meldingen. De IBD is bereikbaar via het telefoonnummer 070-2045511 (24 uur per dag ingeval van spoedeisende meldingen) of via info@IBDgemeenten.nl.

Gebruik Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV2020)

Het vertrouwen in het verkiezingsproces in Nederland is gelukkig groot, maar is tegelijkertijd kwetsbaar voor dreigingen die erop zijn gericht de verkiezing te

verstoren of te beïnvloeden. Transparantie en controleerbaarheid en het volgen van instructies bij het gebruik van OSV2020 zijn belangrijke instrumenten om die dreigingen te verkleinen. Voor het gebruik van OSV2020 gelden de volgende instructies:

- Voor de aankomende gemeenteraadsverkiezingen stelt de Kiesraad de programmatuur OSV2020 ter beschikking. Het is van belang dat gemeenten de versie van OSV2020 gebruiken die de Kiesraad voor deze verkiezing ter beschikking stelt.
- OSV2020 dient u te gebruiken op stand-alone computers. Als een netwerk nodig is, dan moet dat een gesloten netwerk zijn. Bij het gebruik voor het berekenen van de uitslag mogen de computers niet zijn aangesloten op het internet of op een wifi-netwerk, dit wordt afgedwongen in OSV2020. Een overzicht van de voorwaarden voor gebruik die gelden voor het gebruik van OSV2020 is te vinden op de website van de Kiesraad: <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/gemeenteraden/ondersteunende-software-verkiezingen/gebruik-osv2020-u-door-gemeenten>.
- Voordat u OSV2020 installeert, moet u controleren of de hash-code van de ontvangen software overeenkomt met de hash-code die is vermeld op de website van de Kiesraad (<https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/gemeenteraden/ondersteunende-software-verkiezingen/gebruik-osv2020-u-door-gemeenten>). Door beide hash-codes te vergelijken, kunt u verifiëren of de programmatuur die u ontvangt, de programmatuur is die de Kiesraad heeft vrijgegeven voor gebruik door de gemeenten.
- De gegevens die nodig zijn voor het berekenen van de uitslagen (ten behoeve van zowel de opgave N 11 als de processen-verbaal model II en P 22) moeten tweemaal handmatig in OSV2020 worden ingevoerd. De dubbele invoer wordt in OSV2020 technisch afgedwongen. De invoer dient door verschillende personen te worden verricht. Dubbele invoer door twee afzonderlijke personen is nodig als waarborg voor de integriteit van de uitslag die met OSV2020 wordt berekend, maar ook om fouten die bij de invoer van gegevens kunnen plaatsvinden te detecteren en te kunnen corrigeren. Ik verzoek u uitdrukkelijk om procedures in te richten die waarborgen dat tweemaal invoeren door één persoon niet mogelijk is.

Gemeenten dienen de juiste werking van OSV2020 te controleren, door de uitkomsten na te gaan van de optellingen en de zetelberekening die met OSV2020 zijn uitgevoerd. Voor deze controle stelt de Kiesraad in afstemming met de VNG een controleprotocol op. De Kiesraad informeert gemeenten over deze controle en over de wijze waarop over de uitkomsten van de controle moet worden gerapporteerd.

Gebruik van andere programmatuur dan OSV2020

De Kieswet en de onderliggende regelgeving stellen eisen aan het gebruik van programmatuur bij de berekening van de verkiezingsuitslag. De programmatuur (OSV2020) die de Kiesraad beschikbaar stelt, voldoet aan de in de wet- en

regelgeving neergelegde eisen. Ik reken er daarom op dat u voor de gemeenteraadsverkiezingen de door de Kiesraad beschikbaar gestelde programmatuur gebruikt, te weten OSV2020. Maakt u gebruik van andere programmatuur bij de berekening van de verkiezingsuitslag, dan wordt u verzocht dit zo spoedig mogelijk te melden bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), zodat kan worden nagegaan of de programmatuur die u wilt gebruiken voldoet aan de eisen die zijn gesteld in de wet- en regelgeving. U kunt hiervoor een e-mail sturen naar: postbus.verkiezingen@minbzk.nl.

3. VERKLARING VAN VOORGENOMEN VESTIGING IN MEERDERE GEMEENTEN

Van een kandidaat die geen ingezetene is van de gemeente waar hij of zij als kandidaat wordt voorgedragen, moet op grond van artikel H 7, derde lid, van de Kieswet een zogenoemde verklaring van voorgenomen vestiging bij de kandidatenlijst worden overgelegd. De betrokkene verklaart daarin het voornemen te hebben zich in de gemeente te vestigen ingeval hij na de verkiezing als lid van de gemeenteraad benoemd wordt verklaard. Kandidaten mogen slechts één verklaring van voorgenomen vestiging afleggen. Leggen zij in meerdere gemeenten een dergelijke verklaring af, dan moet het centraal stembureau hen ingevolge artikel I 6, eerste lid, onderdeel f, van de Kieswet in al deze gemeenten van de kandidatenlijst schrappen. Hun kandidatuur in de gemeente waarvan zij ingezetene zijn, wordt hierdoor uiteraard niet geraakt.

In de Kieswet is niet geregeld hoe het centraal stembureau kan weten of iemand zich tegelijkertijd ook in andere gemeenten kandidaat stelt. Het wetsvoorstel *nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen* (momenteel in behandeling bij de Tweede Kamer¹) bevat hiervoor een voorziening. Het centraal stembureau moet bij iedere kandidaat voor wie een verklaring van voorgenomen vestiging wordt overgelegd (of overgelegd had moeten worden) omdat hij of zij ingezetene is van een andere gemeente, contact opnemen met het centraal stembureau in die gemeente. Blijkt aan het laatstbedoelde centraal stembureau dat de kandidaat meer dan één verklaring van voorgenomen vestiging heeft afgegeven, dan stelt het de andere betrokken centraal stembureaus daarvan in kennis, zodat zij de kandidaat van de bij hen ingediende lijsten kunnen schrappen.

Hoewel dit wetsvoorstel nog niet in werking is getreden, adviseer ik u bij de komende verkiezingen de hiervoor beschreven werkwijze te volgen.

4. BRITSE KIEZERS NIET LANGER EU-BURGERS

Sinds de Brexit zijn kiezers met (uitsluitend) de Britse nationaliteit niet langer EU-burger. Dat betekent dat zij, om kiesgerechtigd te zijn voor de gemeenteraadsverkiezingen, ingevolge artikel B 3, tweede lid, van de Kieswet moeten voldoen aan de vereisten dat:

¹ Kamerstukken 35489.

- a. zij rechtmatig in Nederland verblijven op grond van artikel 8, onder a, b, c, d, e of l, van de Vreemdelingenwet 2000 of op grond van een verdrag tussen een internationale organisatie en de Staat der Nederlanden inzake de zetel van deze organisatie in Nederland, en
- b. zij onmiddellijk voorafgaand aan de dag van de kandidaatstelling gedurende een onafgebroken periode van ten minste vijf jaren ingezetene van Nederland waren en beschikten over een verblijfsrecht als bedoeld onder a, dan wel op grond van artikel 3 of artikel 6 van de Wet toelating en uitzetting BES.

Let er bij het bepalen van de kiesgerechtigdheid alstublieft op dat u met bovenstaande vereisten rekening houdt.

5. AANVRAAG VERVANGENDE STEMPAS OOK ZONDER AFSPRAAK

Net als bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezing is het aanvragen van een vervangende stempas mogelijk tot de vrijdag voor de verkiezing om 17.00 uur (artikel 7e van de Twv). Veel gemeenten werken vooral op afspraak, **maar ik adviseer u dringend om, net als bij de Tweede Kamerverkiezing van maart 2021, ruimhartig mogelijk te maken dat kiezers ook zonder afspraak een vervangende stempas kunnen aanvragen, met name in de week voorafgaand aan de verkiezing. In elk geval moet op vrijdag 11 maart 2022 het aanvragen van een vervangende stempas tot 17.00 uur aan het loket mogelijk zijn.** Het is belangrijk dat kiezers die bijvoorbeeld kort voor of op 11 maart ontdekken dat zij hun stempas kwijt zijn of niet hebben ontvangen, nog tijdig terechtkunnen bij de balie voor een vervangend exemplaar, en dat zij niet pas voor de daaropvolgende week een afspraak kunnen maken, als het aanvragen van een vervangende pas niet meer mogelijk is.

6. WAT ALS KIEZERS HUN STEMPAS KWIJT ZIJN OF NIET HEBBEN ONTVANGEN?

Zoals opgemerkt in de vorige paragraaf, is de deadline voor het aanvragen van een vervangende stempas de vrijdag voor de verkiezingen (vrijdag 11 maart) om 17.00 uur. Voorheen konden kiezers tot daags voor de verkiezing aan het loket een vervangende stempas aanvragen, maar in verband met het vervroegd stemmen is dit niet langer mogelijk. Na vrijdag 11 maart om 17.00 uur maakt de burgemeester het register van ongeldige stempassen (ROS) op, zodat alle stembureaus tijdig vóór aanvang van de stemming op maandagochtend kunnen worden voorzien van een uittreksel uit het ROS.

Gevolg hiervan is dat kiezers minder tijd hebben om een vervangende stempas aan te vragen. Graag attendeer ik u op de mogelijkheid om kiezers proactief te informeren over het versturen van de stempas. Dat kan het risico verkleinen dat zij zich pas kort vóór de verkiezing realiseren dat zij hun stempas kwijt zijn, of niet hebben ontvangen. De campagne van de Rijksoverheid attendeert kiezers in

diverse uitingen op televisie en online ook op het belang van de stempas. Mogelijk ten overvloede attendeer ik u erop dat gemeenten daaraan ook zelf kunnen bijdragen. Door bijvoorbeeld een opvallende envelop te gebruiken voor het versturen van de stempas, verkleint u het risico dat de post ongelezen wordt weggegooid.

Aanvullend zou de gemeente de inwoners de mogelijkheid kunnen bieden om zich aan te melden voor een bericht via sms of een andere dienst, dat hen erop attendeert dat de stempas is verstuurd. Ook kunt u eventueel een bericht sturen kort voor het verstrijken van de deadline voor het aanvragen van een vervangende stempas (vrijdag 11 maart om 17.00 uur).

Het komt soms voor dat een grotere groep kiezers (bijvoorbeeld een hele straat of wijk) geen stempas ontvangt, als gevolg van een fout in de postbezorging of bij de selectie van de kiesgerechtigden. Mocht dit nog vóór het opmaken van het ROS worden ontdekt, dan is er de mogelijkheid om proactief nieuwe stempassen te sturen aan de kiezers die hierdoor zijn geraakt. Uiteraard moeten de nummers van de oorspronkelijk verzonden stempassen in het ROS worden opgenomen. Strikt genomen gaat het dan niet om vervangende stempassen in de zin van artikel J 8 van de Kieswet, omdat de wet het alleen mogelijk maakt dat de kiezer zelf een vervangende stempas aanvraagt. Wel benadruk ik dat deze werkwijze alleen goed bruikbaar is als de groep kiezers die geen stempas heeft ontvangen met voldoende zekerheid kan worden afgebakend, zodat een risico op verwarring bij de kiezers en/of het stembureau over de geldigheid van de verschillende stempassen wordt tegengegaan. Ten behoeve van kiezers die toch al een stempas hebben ontvangen, is het belangrijk dat de burgemeester duidelijk communiceert waarom hij of zij nieuwe stempassen toestuurt en uitlegt dat de oude passen ongeldig zijn.

7. TOEGANKELIJKHEID

Sinds 2019 bepaalt de Kieswet dat alle stemlokalen toegankelijk moeten zijn voor kiezers met een lichamelijke beperking (artikel J 4, tweede lid). Dat geldt óók voor de stemlokalen die worden aangewezen op grond van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 (stemlokalen met beperkte toegang en stemlokalen voor vervroegd stemmen, al dan niet mobiel of bijzonder). Om na te gaan of de stemlocaties in uw gemeente voldoen aan de toegankelijkheidseisen, kunt u de checklist voor gemeentemedewerkers gebruiken, te vinden in de toolkit verkiezingen ([Toegankelijkheid verkiezingen | Publicatie | Rijksoverheid.nl](#)). Als het voor een of meer locaties niet lukt om deze (volledig) toegankelijk te maken, kan gebruik worden gemaakt van de zogenoemde 'pas toe of leg uit-bepaling': het college van B&W informeert dan de gemeenteraad over de stemlokalen die niet voldoen aan de toegankelijkheidscriteria en licht toe waarom deze stemlokalen daar niet aan voldoen.

Ik verzoek u om de leden van de stembureaus te vragen om op de dagen waarop wordt gestemd de Actielijst Toegankelijkheid te gebruiken: [Actielijst](#)

[stembureauleden: een toegankelijk stemlokaal voor alle kiezers | Brochure | Rijksoverheid.nl](#). Hiermee kunnen stembureauleden gedurende de dagen waarop wordt gestemd de toegankelijkheid van het stemlokaal in de gaten houden. Deze actielijst zal tevens als bijlage aan de papieren instructie voor stembureauleden worden toegevoegd.

Uit onderzoek bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezing kwamen bij de controle op de toegankelijkheid de volgende knelpunten naar voren: hoofdentree voldeed niet aan alle toegankelijkheidsvoorwaarden, onvoldoende aanduidingen bij de openbare weg, kandidatenlijst niet juist opgehangen, te hoge drempels/hellingen, leesloep niet (direct) beschikbaar, te smalle deuren, niet toegankelijke uitgangen (bij meer dan de helft van de gecontroleerde stembureaus) en de checklist toegankelijkheid niet bekend bij alle voorzitters. Ik verzoek u met deze en alle andere toegankelijkheidseisen rekening te houden.

8. INRICHTING STEMLOKALEN

In de stemlokale mag op geen enkele wijze invloed op de kiezers worden uitgeoefend. Daarom moet de inrichting van het stemlokaal een neutrale uitstraling hebben (geen buitenlandse vlaggen of banieren van organisaties, geen portretten van binnenlandse of buitenlandse politici, geen kranten of andere media met politieke advertenties en geen andere uitingen van politieke groeperingen en/of kandidaten). Ook mag in het stemlokaal geen campagne worden gevoerd en mogen de leden van het stembureau op geen enkele wijze blijk geven van enige politieke voorkeur (ook niet door middel van kleding, petjes, buttons, etc.).

9. DRIVE-THROUGH STEMLOKALEN

Bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezing heeft een heel aantal gemeenten een zogenoemd drive-through stemlokaal ingezet (stemstraten voor auto's of fietsers). Dit kan in een behoefte voorzien van kiezers die liever niet naar een 'regulier' stemlokaal komen om te stemmen. Bij de instelling van een drive-through stembureau moet invulling worden gegeven aan het kader dat in artikel J 26 en J 16 van de Kieswet en J 5 van het Kiesbesluit wordt gesteld:

- Artikel J 26 van de Kieswet schrijft voor dat de kiezer na ontvangst van het stembiljet naar het stemhokje "gaat" en "aldaar" het stembiljet invult (eerste lid). Na het invullen van het stembiljet vouwt de kiezer het stembiljet dicht en gaat ermee naar het stembureau (tweede lid). En een stembureaulid moet erop toezien dat de kiezer het stembiljet in de stembus doet (derde lid, zie ook artikel 8, derde lid, van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19).
- De Kieswet stelt ook een aantal eisen aan het stemhokje. Zo moet de toegang van het stemhokje zichtbaar zijn voor het publiek (artikel J 16, tweede lid) en moet er een handleiding voor de kiezer in het stemhokje hangen (artikel J 16, derde lid). Zie ook artikel J 5 van het Kiesbesluit

voor eisen aan het stemhokje (achterwand en zijwanden die elk ten minste een meter breed en twee meter hoog zijn, en een lessenaar).

- Vanwege het stemgeheim dient de kiezer alleen in de auto te zitten. Wanneer er meerdere inzittenden zijn, dient de kiezer uit te stappen en de keuze op het stembiljet in een stemhokje te maken.
- Verder zijn de eventuele afstands- en hygiënemaatregelen uiteraard onverkort van toepassing.

Gemeenten die eerder ervaring hebben opgedaan met dergelijke stembureaus kunnen waarschijnlijk helpen bij het doordenken van hoe een dergelijk stembureau kan worden ingezet.

10. LOCATIES STEMLOKALEN

De kandidatenlijsten en de adressen en de openings-/zittingstijden van alle soorten stembureaus (al dan niet met beperkte toegang) en van de tellocaties moeten uiterlijk op de vierde dag vóór de stemming zijn bezorgd aan het adres van de kiezer.² Veel gemeenten publiceren deze informatie ook op hun website. Net als voorgaande jaren wordt de informatie over de stemlokalen ook gepubliceerd op het landelijke platform www.waarismijnstemlokaal.nl. Via deze site kunnen kiezers eenvoudig het dichtstbijzijnde stemlokaal opzoeken. Per stemlokaal zijn de openingstijden zichtbaar en zien kiezers of het stemlokaal volledig toegankelijk is. Het platform is tijdens de Tweede Kamerverkiezing van maart 2021 bijna 700.000 keer bezocht.

Vanaf januari 2022 kunt u weer terecht bij het platform voor het aanleveren van de gegevens van de stemlokalen in uw gemeente. De projectleiders verkiezingen worden per mail geïnformeerd hierover.

Wilt u meer weten over waarismijnstemlokaal.nl? Lees dan: [De impact van 'Waar is mijn stemlokaal' – Open State Foundation](#). Hebt u vragen? Neem dan contact op via stemlokaal@openstate.eu.

In de landelijke communicatie zal ook worden verwezen naar waarismijnstemlokaal.nl. Ik hoop dat u ook bij deze verkiezing weer wilt meewerken aan een accurate weergave op dit platform.

11. TERUGHOUDENDHEID MET CADEAUTJES VOOR KIEZERS

Gemeenten proberen op verschillende manieren de opkomst bij de verkiezingen te vergroten. Sommige gemeenten overwegen daarbij middelen als loterijen of het geven van cadeautjes aan stemmers. Hoewel ik het op prijs stel dat gemeenten innovatieve methoden overwegen om de opkomst te vergroten, past hier toch terughoudendheid. Het is immers aan de kiezer zelf om te besluiten zijn

² Zie artikel J 1, eerste lid, van het Kiesbesluit.

stem uit te brengen. Het onevenredig bevoordelen door de overheid van stemmers ten opzichte van niet stemmers is daarom niet gewenst.

12. ONGEBRUIKTE STEMBILJETTEN NA STEMMING OP 14 EN 15 MAART

Als er na afloop van de stemming op maandag 14 en/of dinsdag 15 maart ongebruikte stembiljetten overblijven, kunnen deze de volgende dag opnieuw worden ingezet. Artikel 22e, derde lid, van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 bevat hiervoor een regeling.³ Het stembureau verpakt de ongebruikte stembiljetten apart, en draagt deze aan het einde van de stemming over aan de burgemeester. De gemeente kan de stembiljetten vervolgens gebruiken voor de stembureaus die op dinsdag of woensdag zitting houden.

Op deze manier wordt onnodige verspilling van ongebruikte stembiljetten tegengegaan. Immers, voor gemeenten is niet goed in te schatten hoeveel kiezers er op maandag en dinsdag zullen gaan stemmen. Zouden de ongebruikte stembiljetten niet opnieuw kunnen worden ingezet, dan zouden gemeenten noodgedwongen veel grotere hoeveelheden stembiljetten moeten laten drukken.

13. STEMOPNEMING TOEGANKELIJK VOOR BELANGSTELLENDEN

Op grond van de Kieswet mogen kiezers aanwezig zijn bij de stemopneming (het tellen van de stemmen) door het stembureau of het gemeentelijk stembureau. Ook andere belangstellenden (zoals pers of vertegenwoordigers van politieke partijen) mogen bij het tellen aanwezig zijn. Het is van belang dat mensen weten dat de stemopneming niet achter gesloten deuren plaatsvindt, maar openbaar is. Ik verzoek u om belangstellenden er bij gelegenheid op te attenderen (bijvoorbeeld op de website van de gemeente) dat zij aanwezig mogen zijn gedurende de tijd dat het stembureau zitting houdt, dus óók als na 21.00 uur de stemmen worden geteld. Ook de stemopneming door het gemeentelijk stembureau voor vervroegd stemmen is een openbare aangelegenheid.

Van belang is uiteraard dat het tellen ordelijk blijft verlopen, ook als er belangstellenden aanwezig zijn. Ik verzoek u de volgende uitgangspunten te hanteren:

- Het maken van aantekeningen, foto's, video's of filmopnamen door belangstellenden is toegestaan. Ook de aanwezigheid van media is toegestaan.

³ Bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezing was deze regeling er nog niet, en was een adhoc-voorziening nodig om ongebruikte stembiljetten op een andere stemmingsdag te kunnen inzetten. Immers, de Kieswet gaat ervan uit dat ongebruikte stembiljetten niet opnieuw kunnen worden ingezet (zie artikel N 2, eerste lid, aanhef en onder d). Artikel 22e, derde lid, van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 maakt op dit punt een afwijking van de Kieswet mogelijk.

- Uiteraard mogen belangstellenden het telproces niet hinderen. Het is de verantwoordelijkheid van de voorzitter om de orde te bewaken en in te grijpen als de tellers worden gehinderd in hun werkzaamheden of als de orde bij het tellen op andere wijze in het geding is. Als u concrete aanwijzingen hebt dat belangstellenden van plan zijn de orde te verstoren, is het raadzaam om ook voor een of meer beveiligers te zorgen, en/of vooraf de politie te informeren.
- In geen geval kunnen belangstellenden zelf meetellen, of anderszins helpen. Het tellen wordt uitsluitend verricht door leden van het stembureau/het gemeentelijk stembureau, benoemd c.q. aangewezen door het college van B&W, dan wel door tellers, eveneens benoemd c.q. aangewezen door het college van B&W.
- Ook het maken van een foto van het proces-verbaal is toegestaan, maar alleen nadat het proces-verbaal is getekend door de leden van het stembureau/het gemeentelijk stembureau. Zolang het proces-verbaal nog niet is ondertekend, staat de voorzitter het maken van foto's van het proces-verbaal niet toe. Immers, er kunnen nog gegevens ontbreken, of bezwaren worden ingediend.
- Het is ook niet toegestaan om woensdag 16 maart overdag al een foto te maken van het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau voor vervroegd stemmen. Die foto kan pas worden gemaakt op woensdag na 21.00 uur, nadat de leden het proces-verbaal hebben ondertekend.
- Er mogen geen foto's worden gemaakt van de handtekeningen van de leden van het stembureau/gemeentelijk stembureau.

14. SCHORSING STEMOPNEMING BIJ VERMOEIDHEID TELLERS

De Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 bevat in artikel 17e de mogelijkheid om de stemopneming (het tellen van de stemmen) te schorsen vanwege vermoeidheid van de tellers. In deze paragraaf vat ik de regels samen die van toepassing zijn.

Als het naar het oordeel van de voorzitter van het stembureau niet langer verantwoord is om door te gaan met tellen, omdat de tellers zo vermoeid dreigen te raken dat van een zorgvuldige telling redelijkerwijs geen sprake meer kan zijn, kan de voorzitter, na overleg en in overeenstemming met de burgemeester, de telling schorsen, om deze de volgende dag te continueren. De burgemeester kan daar ook om vragen. De zitting kan pas worden geschorst als het betreffende stembureau ten minste eerst een telling op lijstniveau heeft uitgevoerd.

Het stembureau noteert de resultaten van de telling op lijstniveau op het proces-verbaal. Ook tekent het stembureau de verklaring van authenticiteit in het proces-verbaal, net als andere stembureaus die de stemmen elders tellen.

Voor het transport van de stembescheiden gelden de volgende regels. Het stembureau verzegelt de stembus en stopt zijn proces-verbaal samen met de

sleutel van de stembus in een envelop. Ook die wordt verzegeld. Daarna doet het stembureau de stempassen en volmachten in een of meer pakken en verzegelt ze. Hetzelfde geldt voor de onbruikbaar gemaakte stempassen, volmachten en stembiljetten, de niet gebruikte stembiljetten en het register van ongeldige stempassen. Totdat de gemeente de stembus heeft opgehaald, staat deze onder verantwoordelijkheid van het stembureau. Nadat de stembus is overgedragen ten behoeve van het vervoer naar de locatie waar de telling wordt vervolgd, gaat de verantwoordelijkheid over op de burgemeester. Het vervoer van de stembus moet altijd door minimaal twee personen plaatsvinden. Ook het vervoer van de verzegelde envelop en de pakken geschiedt met minimaal twee personen.

Voor de opslag van de stembescheiden gelden de volgende regels. De stembescheiden moeten in de nacht van 16 op 17 maart worden opgeslagen in:

- een inbraakvertragende en brandwerende voorziening, zoals een gesloten inbraakwerende waardekast of kluis die in een af te sluiten ruimte staat, of
- een ruimte die is uitgerust met een inbraakalarmeringssysteem dat in verbinding staat met een door de Rijksoverheid toegelaten alarmcentrale, of
- een ruimte die onder permanente fysieke (24-uurs) bewaking staat.

15. WERKWIJZE INGEVAL VAN FOUTEN IN DE PROCESSEN-VERBAAL VAN STEMBUREAUS

Na afloop van de telling leveren de voorzitters van de stembureaus de processen-verbaal in bij de gemeente. Dat is een gelegenheid die u zoveel mogelijk moet gebruiken om het proces-verbaal, in het bijzijn van de voorzitter, nauwgezet te controleren en de voorzitter te vragen om eventuele fouten te herstellen. Lukt het niet om die controle op dat moment uit te voeren, dan is de volgende gelegenheid voor herstel van eventuele fouten bij het invoeren van de uitslagen in OSV2020, ten behoeve van het opmaken van het gemeentelijke totaal. Ontdekt u een fout, neem dan contact op met de (plaatsvervangend) voorzitter van het stembureau, en vraag hem of haar om een verklaring te geven, zodat de fout kan worden hersteld. Mocht hij of zij daarvoor niet beschikbaar zijn, of de fout niet kunnen oplossen, hanteer dan bij het invoeren van de uitslagen in het digitale rekenhulpmiddel als uitgangspunt dat het aantal stemmen per kandidaat dat op het proces-verbaal van het stembureau is genoteerd, juist is. Telt het aantal stemmen op de kandidaten van een lijst op tot een ander totaal dan het in het proces-verbaal weergegeven lijsttotaal, dan gaat u dus uit van de juistheid van eerstbedoelde aantallen. Om dat transparant en controleerbaar te maken wordt aanbevolen om dat ook in het proces-verbaal te vermelden, en wel door de correctie duidelijk aan te brengen (bijvoorbeeld in een andere kleur), en te voorzien van de paraaf van de burgemeester of de door deze aangewezen ambtenaar. In geen geval mag u de pakken met stembescheiden openen om zelf een nieuwe telling te verrichten om de fout te kunnen corrigeren.

Realiseert u zich dat belangstellenden mogelijk vragen zullen hebben over verschillen tussen enerzijds de op de processen-verbaal N 10 ingevulde aantallen stemmen per lijst en anderzijds de getotaliseerde aantallen stemmen per lijst op de opgave N 11. U moet die verschillen dan natuurlijk kunnen verklaren.

16. REGELS OVER OPENBAARMAKING

Wat moet er elektronisch openbaar worden gemaakt?

Onmiddellijk na vaststelling van de gemeentelijke totalen van de uitkomsten van de verkiezing moeten alle gemeenten een aantal documenten elektronisch openbaar maken op de gemeentelijke website. Kiezers kunnen daarmee voorafgaand aan de uitslagvaststelling de tellingen controleren en daartegen bij de zitting van het centraal stembureau eventueel bezwaren inbrengen. Bij de publicatie gaat het om:

- De processen-verbaal van de stembureaus N 10 en de opgave N 11 (voor de gemeenten die meedoen aan het experiment met centraal tellen: het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau, model II, inclusief alle bijlagen)⁴. De ondertekening laat u bij de openbaarmaking achterwege.
- De processen-verbaal van de stembureaus voor vervroegd stemmen (model J) en het gemeentelijk stembureau voor vervroegd stemmen (model K). De ondertekening laat u bij de openbaarmaking achterwege.
- Ook het digitale bestand dat is ontstaan door het opmaken van de gemeentelijke totalen, na invoer van de gegevens uit de processen-verbaal in de Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV), moet elektronisch openbaar worden gemaakt.⁵ Het betreft hier een zogenaamd CSV-bestand, dat u *onbewerkt* moet publiceren (dus niet eerst een Excel- of pdf-bestand van maken). Gemeenten ontvangen hierover in aanloop naar de verkiezing nadere instructies.
- Als in uw gemeente een of meer stemlokalen met beperkte toegang worden aangewezen, moet er voor die locaties een waarnemer worden aangewezen. Ook de verslagen van deze waarnemers moeten elektronisch openbaar worden gemaakt.⁶ De ondertekening laat u bij de openbaarmaking achterwege.

Na eerdere verkiezingen is gebleken dat niet alle gemeenten tijdig en/of volledig hebben voldaan aan de wettelijke openbaarmakingsverplichtingen. Daardoor worden de beoogde transparantie en controleerbaarheid van het proces van uitslagvaststelling niet bereikt. Transparantie en controleerbaarheid van de uitslagberekening zijn van essentieel belang om vertrouwen te kunnen hebben (en te houden) in de uitslag van de verkiezingen. Ook in de Tweede Kamer is er veel aandacht voor dat de processen-verbaal tijdig – dus onmiddellijk na vaststelling van de gemeentelijke totalen en voorafgaand aan de zitting van het hoofdstembureau/centraal stembureau – worden gepubliceerd. **Ik roep u**

⁴ Zie artikel N 12, tweede lid, van de Kieswet en artikel 42, eerste lid, van het Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten en centrale stemopneming.

⁵ Zie artikel 17g, artikel 23j en artikel 28a van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19.

⁶ Zie artikel 13, zesde lid, van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19.

daarom dringend op om de wettelijke voorschriften volledig uit te voeren en er dus voor te zorgen dat bij de komende verkiezingen alle bovengenoemde bestanden direct na vaststelling van de opgave N 11 openbaar worden gemaakt op de gemeentelijke website.

Publicatie dient plaats te vinden onmiddellijk nadat de gemeentelijke totalen zijn opgemaakt en de opgave N 11 door de burgemeester is ondertekend (c.q. in de gemeenten die meedoen aan het experiment met centraal tellen het gemeentelijk stembureau zijn proces-verbaal heeft vastgesteld). De ondertekening van de stukken wordt niet digitaal openbaar gemaakt, gelet op het risico op oneigenlijk gebruik van de handtekeningen van stembureauleden.

De Tijdelijke regeling verkiezingen covid-19 bepaalt dat de documenten online moeten blijven staan **tot ten minste drie maanden nadat over de toelating van de gekozenen is beslist.**

Ik maak van de gelegenheid gebruik om u op te roepen ook de uitkomsten te publiceren van de controle op de werking van OSV2020, aan de hand van het controleprotocol van de Kiesraad. U ontvangt hierover in aanloop naar de verkiezing nadere instructies.

In de digitale toolkit (www.verkiezingentoolkit.nl) zal weer de *Handreiking voor het publiceren van diverse bestanden in het kader van de verkiezingsuitslag* worden geplaatst, met daarin een antwoord op een groot aantal eerder door gemeenten gestelde vragen. Het verzoek is deze Handreiking te volgen zodat de processen-verbaal in alle gemeenten zo uniform mogelijk worden gepubliceerd.

Vaste url

Bij eerdere verkiezingen is alle gemeenten gevraagd een *vaste* pagina op hun website in te richten waar de genoemde bestanden na een verkiezing worden gepubliceerd. Met een vaste pagina wordt bedoeld een webpagina met een vaste url, bijv. www.gemeente.nl/verkiezingen Die werkwijze zorgt ervoor dat belangstellenden de gewenste gegevens snel kunnen vinden. Om de gepubliceerde documenten en bestanden makkelijk vindbaar te maken, verzoek ik u tevens om duidelijk op de homepagina van de gemeentelijke website te verwijzen naar de vindplaats.

Een overzicht met een link naar de websites van alle gemeenten zal worden gepubliceerd op de website van de Kiesraad, die aldus zal gaan fungeren als centraal portaal voor deze informatie. De Kiesraad zal hier in februari meer informatie over verstrekken.

Terinzagelegging blijft bestaan

De publicatie op de gemeentelijke website vervangt niet de wettelijke verplichting om ook de papieren versie van alle processen-verbaal ter inzage te leggen op het gemeentehuis. Door de terinzagelegging kan iedereen die dat wil, controleren of de digitaal openbaar gemaakte documenten overeenkomen met de ter inzage

gelegde stukken. Ook kunnen de documenten langs deze weg worden ingezien door personen die geen toegang hebben tot het internet of die digitaal minder vaardig zijn.

Terinzagelegging van de documenten gebeurt, anders dan de digitale openbaarmaking, integraal, dus inclusief de ondertekening. De terinzagelegging vindt plaats tot over de toelating van de gekozenen is beslist. Op de gemeentelijke website dient te staan wanneer en waar van het inzage-recht gebruik kan worden gemaakt.

17. HERTELLING

Bij gemeenteraadsverkiezingen komen vaker dan bij andere verkiezingen hertellingen voor. Dit wordt veroorzaakt door verschillende factoren. Zo is het aantal kiezers dat deelneemt geringer, waardoor het stemverschil bij de verdeling van zetels kleiner is. Ook is er in de lokale media en politiek meer aandacht voor hertellingen, zodat daar sneller vragen over komen.

Alleen het centraal stembureau en de gemeenteraad zijn bevoegd om tot een hertelling te besluiten: ambtelijke hertellingen zijn niet toegestaan. Ik adviseer u van tevoren na te denken over de uitvoering van een eventuele hertelling, zowel over de organisatorische als over de communicatieve aspecten daarvan. Voorafgaand aan de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 is een circulaire aan alle gemeenten gestuurd⁷, die dient om het afwegingskader en de procedure rondom eventuele hertellingen duidelijk te maken. Deze circulaire is als bijlage bij de voorliggende circulaire gevoegd, en is nog steeds van toepassing. Wel is het zaak om rekening te houden met de aanpassing van enkele belangrijke data: de datum waarop de uitslag wordt vastgesteld door het hoofdstembureau/centraal stembureau en de datum van aftreden van de zittende raad en de installatie van de nieuwe raad. Ingevolge artikel 23f van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 houdt centraal stembureau zijn zitting tot vaststelling van de uitslag op de vijfde dag na de stemming (maandag 21 maart om 10.00 uur), in plaats van, zoals voorheen, de tweede dag na de stemming. Ingevolge artikel 1b van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 vindt het aftreden van de zittende raadsleden plaats op de veertiende dag na de stemming (woensdag 30 maart), in plaats van, zoals voorheen, de achtste dag na de stemming.

Ik verzoek u om grondig kennis te nemen van deze circulaire.

18. VOORLICHTINGSCAMPAGNE

Publiekscampagne

In aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen ontwikkelt het ministerie van BZK de landelijke publiekscampagne Elke Stem Telt. Deze campagne start begin

⁷ Circulaire gemeenteraadsverkiezingen: Hertellingen, 28 februari 2014, kenmerk: 2014-0000116196.

februari en heeft als doel om kiezers te informeren over de datum van de gemeenteraadsverkiezingen en wat zij nodig hebben om te kunnen stemmen. Kiezers worden geattendeerd op de mogelijkheid om vervroegd te stemmen op maandag 14 en dinsdag 15 maart, op het tijdig aanvragen van een vervangende stempas indien nodig en op de mogelijkheid om een andere kiezer te machtigen. De publiekscampagne richt zich via onder meer tv, search, banners en social media op alle kiesgerechtigden en in het bijzonder op zogenoemde 'first time voters' (18 t/m 21 jaar).

In de digitale toolkit worden communicatiemiddelen in campagnestijl beschikbaar gesteld (www.verkiezingentoolkit.nl), waar gemeenten gebruik van kunnen maken in de communicatie richting de kiezers in de eigen gemeente. Het gaat onder meer om advertenties/social posts, infographics, posters, voorbeeldbrieven, kant-en-klare teksten en beeldmateriaal. Het streven is de toolkit eind januari grotendeels gevuld te hebben. Via de communicatienieuwsbrief worden de communicatieadviseurs en/of woordvoerders verkiezingen en de projectleiders verkiezingen hierover nader geïnformeerd.

Maatwerkcommunicatie

In samenwerking met belangenvertegenwoordigers inventariseert het ministerie de mogelijkheden om specifieke doelgroepen aanvullend te informeren over de gemeenteraadsverkiezingen, zoals jongeren, laaggeletterden, kiezers met een verstandelijke beperking en kiezers met een visuele of auditieve beperking. Communicatiemiddelen die hiervoor door het ministerie worden ontwikkeld, worden toegevoegd aan de digitale toolkit. Informatieverstrekking hierover gebeurt via de hiervoor genoemde communicatienieuwsbrief. Aan de toolkit zijn reeds 2 voorbeeldbrieven toegevoegd te gebruiken door gemeenten. Het gaat hierbij om een brief waarmee gemeenten zorginstellingen kunnen attenderen op de aanstaande verkiezingen en het tijdig doorgeleiden van de stembescheiden aan hun bewoners. Daarnaast staat er een voorbeeldbrief in de toolkit gericht op jongeren die voor het eerst mogen stemmen. Gemeenten kunnen ook een ansichtkaart met QR-code gebruiken om deze nieuwe stemmers te attenderen op de gemeenteraadsverkiezingen. Deze zal in januari beschikbaar worden gesteld via de toolkit (www.verkiezingentoolkit.nl).

Wervingscampagne stembureauleden

Om gemeenten te faciliteren bij het voeren van een lokale wervingscampagne voor stembureauleden, stelt het ministerie diverse middelen beschikbaar. Het gaat om verschillende formaten posters, banners, social posts en losse campagnebeelden. De campagnemiddelen zijn toegevoegd aan de digitale toolkit (www.verkiezingentoolkit.nl).

19. INTERNATIONALE WAARNEMERS

Naar verwachting zullen bij de gemeenteraadsverkiezingen internationale waarnemingsmissies actief zijn. Een deel van de waarnemers zal met gemeenten

willen spreken over de organisatie van de verkiezing. Het is aan u om te beslissen of u met de waarnemers wilt spreken.

Op 14, 15 en 16 maart 2022 hebben de waarnemers het recht om in het stemlokaal aanwezig te zijn, gedurende de hele tijd dat het stembureau zitting houdt (artikel J 39 van de Kieswet). De voorzitter en de leden van het stembureau kunnen de vragen van de waarnemers beantwoorden of, als zij het antwoord niet weten, doorverwijzen naar de gemeente. Vanzelfsprekend gaat het stemmen voor, dus als het te druk is, kan de waarnemers worden verteld dat ze geduld moeten hebben. De voorzitter kan de waarnemers ook aanwijzingen geven waar ze wel of niet mogen staan. Dit met het oog op het stemgeheim, het eventueel behouden van 1,5 meter afstand en het belang dat het stembureau overzicht blijft houden op het uitbrengen van de stemmen. Waarnemers moeten zich net als kiezers en stembureauleden aan de geldende coronamaatregelen houden.

De waarnemers zijn herkenbaar aan een badge, waarop staat dat ze internationaal waarnemer zijn. Deze badge moeten zij zichtbaar dragen. Ook moet iedere waarnemer desgevraagd aan de voorzitter van het stembureau een brief van het ministerie van BZK kunnen tonen, waaruit blijkt dat hij of zij een internationale waarnemer is. Waarnemers moeten strikte neutraliteit in acht nemen, mogen geen blijk geven van hun politieke gezindheid en zich niet in de verkiezingsprocedure mengen en moeten zich aan de Nederlandse wet- en regelgeving houden (artikel J 39 van het Kiesbesluit). Als de voorzitter of leden van het stembureau vaststellen dat de waarnemers zich daar niet aan houden, moeten zij de waarnemers daarop aanspreken. U wordt verzocht om in dat geval ook het ministerie van BZK hier direct over te informeren. Het is mogelijk dat de waarnemers worden vergezeld door tolken of begeleiders. Deze hebben niet de status van waarnemer. De waarnemers worden erover geïnformeerd dat hun begeleiders zich op dezelfde wijze moeten gedragen als de waarnemers. Hebt u vragen over internationale waarnemers, stuur dan een mail naar postbus.verkiezingen@minbzk.nl.

20. EVALUATIE

Zoals gebruikelijk, zal het ministerie van BZK de gemeenteraadsverkiezingen evalueren. Hiertoe zal kort na 16 maart 2022 weer een vragenlijst bij alle gemeenten worden uitgezet via de projectleiders voor de verkiezingen. Uw medewerking wordt zeer op prijs gesteld.

21. INFORMATIEPUNT VERKIEZINGEN

Indien u vragen heeft over de komende verkiezingen, naar aanleiding van deze circulaire of anderszins, dan kunt u die stellen via informatiepunt@kiesraad.nl. Het Informatiepunt Verkiezingen is door het ministerie van BZK en de Kiesraad

gezamenlijk ingesteld. Het Informatiepunt is ook telefonisch bereikbaar: 070-4267329 (tussen 09.00 en 17.00 uur).

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

drs. K.H. Ollongren